

הערות במסכת פסחים במסגרת שיעור דף היומי בשטיבעל "פני מנחם" בבני ברק

דף נח.

אלא אמר רבא וכו' במאי קא מיפלגי במכמר בשרא קמיפלגי רבי ישמעאל סבר חיישינן למכמר בשרא ורבי עקיבא סבר לא חיישינן. י"ל דרבא לשיטתו לקמן בדף ס"ד: דלא סמכינן אניסא ולכן פליגי הכא אי חיישינן למכמר בשרא, אולם לאביי דס"ל דסמכינן אניסא והא אחד מהניסים היה בבית המקדש דמעולם לא הסריח בשר קודש, וא"כ ליכא למיחש כלל אמכמר בשרא.

הערות מן שליט"א: לכאורה איך אמרין בכ"מ תעובר צורתו ויצא לבית השריפה הרי לא הסריח מעולם, וצ"ל דדוקא קלקול גמור לא הוי, וא"כ שוב יש לחוש למכמר בשרא, וי"ל דקדשים פסולים אינם בכלל הנס, ועוד יל"ד דהנס היה בעזרה דייקא וכאן שהבשר עומד להוציאו אולי אז יתקלקל מכח שהותו המוקדמת. ועי' תוספות מנחות צ"ט: ד"ה אחד ויל"ח.

דף נט.

דבר אחר אין לך עבודה שכשירה מערב עד בוקר אלא זו בלבד. ואיתקש קטורת לנרות. בקובץ שיטות קמאי מביא פירוש הריב"ן לפרש דמה נרות אין עבודה כשירה אחריה אף קטורת אין עבודה כשרה אחריה אלא ההיא נרות דלא אפשר למעבדינהו בחדי הדדי דהוי להו מצות חבילות.

וצ"ע דהא בסוטה (ח.) מסקינן דבשני כהנים ליכא מצות חבילות, וא"כ הרי הטבת הנרות והקטרת הקטורת נעשה בשני כהנים כמבואר במשנה ביומא פ"ב שהיו ב' גורלות.

הערות מן שליט"א: אולי ס"ל קמאי דמפרשי איפכא דרק בב' כהנים יש חבילות, ויתכן גם דשיש טעם בדבר ששתיהן צריכות להיות אחרונות ליכא להך חסרון, [ומצד אי אפשר לצמצם, לא מסתבר לריב"ן להכריח דע"כ חדא קדמא].

דף נט:

לדידך דאמרת מעלה ומלינה בראשו של מזבח קיימין ועבדינן מילתא לכהנים דאתו בה לידי תקלה דסברי ביומיה הוא ואתו לאקטורי. בחלקת יואב (או"ח סימן ז') מקשה למה הוי תקלה הא הוי כמתעסק בעלמא שהרי כתבו התוספות (שבת י"ט: ד"ה דהא) דאף המתעסק בחפץ דאיסורא וחשב שזה הוא חפץ דהיתרא היינו בכלל מתעסק, וא"כ כיון שהכהן חושב שהם מאבירים שנותרו ושנשחטו לפני תמיד של בה"ע א"כ אין זה אלא כמתעסק בעלמא. עיי"ש מה שמחדש מחמת זה. וי"ל לשיטת רבינו רעק"א שפוטר מתעסק רק מקרבן אבל עבירה עבר, וא"כ מקשה שפיר ארב פפא שהיכי נעביד כן. אבל החלק"י שם בתשובה ס"ל כחולקין על רעק"א ע"ש.

הפסח ששחטו שלא לשמו. וברש"י מפרש, לשם שלמים. צ"ת מה משמיענו בזה, הא דבר מפורש להדיא בהמשך המשנה, כיצד שלא לשמו ולשמו לשם שלמים ולשם פסח. (ר"י שידלובסקי)

הערות מן שליט"א: ידוע נידון חיהר"ם אם שייך מחשבת שלא לשמו בשלילה גרידא בלי לחשוב לשם קרבן אחר ומדייקים מלשון רש"י דבעי' דוקא לשם אחר, וזה לא היה נשמע מסיפא, הן מצד שיש לומר ששני מחשבות ביחד זה דווקא קרבן מסוים, והן שמיתורא בעי' לחדש הך דווקא.

דף סא.

ת"ר כיצד שלא לאוכליו לשום חולה או לשום זקן. ויש להבין למה נקט ב' דוגמאות הרי חולה וזקן אחד הם שאינם יכולים לאכול כזית פסח. והיה אפשר לומר* דחולה היינו מי שאינו יכול לאכול כלל כזית, וזקן הוא מי שיכול לאכול כזית פסח אבל לא בכדי אכילת פרס, ולכן נחשב ג"כ שלא לאוכליו. אולם עיין בצפנת פענח (תנינא עמ' 147 ובהשלמה עמ' 35) שמי שאינו יכול לאכול כזית פסח בכדי אכילת פרס אפשר למנות עליו ואינו נחשב כשלא לאוכליו.

הערות מן שליט"א: *מאי פסקא

כפשוטו בא להשמיענו שני סוגים אלו אף שזה יש לו רפואה ובעצם יחזור לכח אכילה (אחר פסח) ומאידך זה רק טבעו של עולם להחלש, והיה צד לדון לכאן ולכאן, וצריכותא עושה בקל כמ"ש תוספות קידושין מ"ו. בפרט בשתי תיבות.

דף סג.

השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה. המהרש"ם וצ"ל (בהסכמתו לספר משיב נפש על פסחים) הקשה, דאמאי איכא חיוב מלקות בשוחט את הפסח על חמץ, דנודע קושית התוס' בגיטין (דף ל"ג א) ד"ה ואפקעיהו, אהא דאמרין במסכת נזיר (דף מ"ב א) דאם אמרו לנזיר שהי' שותה יין אל תשתה חייב על כל אחת ואחת, והא הוה התראת ספק שמא ישאל על נזירותו, ויתרצו דאוקמי אחזקתו שלא ישאל, לפי"ז היכא דשחט הפסח עם חבורה (והוא אין לו חמץ) שוב הוה התראת ספק, דשמא ישאלו בני החבורה על הפסח, ומחוייבים בזה כדי להציל את השוחט מאיסור שוחט על החמץ, (עיין בפמ"ג או"ח סימן תמ"ג בא"א סק"ה דעובר אלפני עור אם אינו עושה כן) א"כ הוה שפיר התראת ספק דשמא ישאלו, דבשלמא בהשוחט איכא חזקה שלא ישאל, כיון שלא שאל קודם שעבר ושחט, משא"כ באחרים, ולפי"ז לכאורה קשה אמאי חייב מלקות, הא הוה התראת ספק שמא ישאלו בני החבורה על הקרבן. עכ"ד *

ויש לתרץ כמו שכתבו הרמב"ן והריטב"א שם בגיטין דהא דאמרין התראת ספק דילמא יחזור בו הוא דוקא בדבר שתלוי אך ורק בו, משא"כ דבר התלוי באחרים לא אמרין דהוי התראת ספק. וא"כ הכא בשוחט פסח על חמץ שבני החבורה אף שלהם יש חיוב לשאול על הפסח, אבל כיון שזה דבר התלוי באחרים (בבני החבורה) לא הוי התראת ספק. ויל"ד אי תוספות פליג על זה.

הערות מן שליט"א: אם הוי חזקת הקדש (כמו בנזיר חזקת נזירות) ל"ק דאין תלוי בדעתו.

דף סד.

שחט ישראל וכו'. כתב השפ"א שחט ישראל לכאורה י"ל הטעם כדי שיהיו הכהנים כולן פנוין לעסוק בהקרבת הפסחים, אך רש"י פי' שחט ישראל. אם ירצה, וכ"מ בגמ' (להלן ע"ב) דמקשינן 'לא סגי דלאו ישראל', ומשני דקמ"ל דמקבלה ואילך מצות כהונה. [הערות חתנו הגרימ"ב: אכן בדברי הימים ב' (ל, טז) גבי פסח חזקיהו משמע דהיכא דאפשר שוחט ישראל. ועיי' ברש"י דמצוה בבעלים]. עכ"ל. השפ"א [במש"כ 'אך וכו''] מעיר על פירושו מלשון רש"י והגמ' דמשמע מיניהו שאין זה מעיקר הדין שישחוט ישראל, אלא שאם ירצה [ולפירושו לכתחילה ישחוט ישראל כדי שיהיו פנוין וכו']. והגרימ"ב מביא מקור לסייע לפירושו.

ולכאורה י"ל שאין כאן סתירה, דמש"כ רש"י ומה שמשמע מהגמ' זהו רק שאין 'דין' שהישראל ישחוט [ורש"י ר"ל שאין כוונת התנא שהחיוב הוא בישראל, אלא זהו רשות]. ואעפ"כ י"ל שנכון 'לכתחילה' שישחוט וכמ"ש השפ"א דעיי' יהיו פנוין וכו'. (רנ"מ פרלוב)

הערות מן שליט"א: אם לשון המשנה משמע שיש ענין בשחיטת ישראל דייקא (כהבנת שפ"א) לא היה רש"י מתעלם מהמשמעות הזו, וכותב "אם ירצה" בלי לפרש טעל הלשון "שחט ישראל". וכן הגמרא בתירוצה.

קראו את ההלל אם גמרו שנו. וברש"י ואם רבו הפסחים ועדיין רבים שוחטין, חוזרים וקורין שניה. משמע מדבריו דאם רק מעוטים שוחטין אין מתחילין שוב את קרייתו, וצ"ב מנליה הא. (ר"י שידלובסקי)

הערות מן שליט"א: יתכן שהיה ענין לקרוא בציבור ובעי' עשרה, והרי בדיבור שאחריו כתב רש"י: ולא גמרה שחיטת אותה הכת משמע אף במועטים.

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים. מכאן משמע דכיבוד העזרה עבודת הכהנים היתה, והקשו (טל תורה ויכהן פאר בערכין) מהא על רש"י בערכין (י"ג:). שכתב דאין לוי קטן נכנס לעזרה ופרש"י לשום עבודה כגון לכבד את העזרה. דס"ל לרש"י שהיתה עבודת הלויים.*

ונראה ליישב דבדואי היתה עבודת הלויים, ודוקא בשבת היתה עבודת הכהנים וזהו דכתוב במשנה כך מעשהו בשבת אלא שהכהנים וכו'. וטעם הדבר דגמרא מפרש דשלא ברצון חכמים היינו ר"א, אבל חכמים ס"ל דאין כאן איסור, וביאור בתוספות (ד"ה המכבד) דכיון דהוי רק שבות, ואין שבות במקדש עיי"ש. וכבר כתב בכסף משנה סוף הלכות בית הבחירה דטעם הדבר דאין שבות במקדש הוא משום דכהנים זריזין הם, וא"כ רק כהנים יכלו לעשות כן ולא לויים.**

הערות מן שליט"א: *כפשוטו הכוונה שהכהנים היו האמרכלים והממונים שעל פיהם כיבדו. **בפרק המוציא תפילין (ק"ג.) בקולות של אין שבות במקדש הזכירו גם בן לוי שנפסקא נימא בכינורו.

דף סה.

יצתה כת ראשונה וכו' תנא היא נקראת כת עצלנית והא לא סגי דלאו הכי מאי הוי להו למיעבד אפילו הכי איבעי להו לזרוזי נפשיהו כדתניא רבי אומר אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסי אשרי מי שאומנתו בסם אוי לו מי שאומנתו בורסי ואי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו מי שבניו נקבות.

הדמיון לאומנות הבסם והבורסי מובנת, אך צ"ב מה הביאו את 'וא"א לעולם בלא זכרים וכו'', הלא לכאורה אין זה ביד האדם. ואולי אגב גרר נסבה. אך י"ל שמצינו בכ"מ בחז"ל עצות לזכות לבנים זכרים, מהם בדרך הטבע (נדה לא: שבוות יח: ועוד), ומהן בדרך סגולה (ברכות ה: ב"ב י: ועוד), ושפיר יוכל לזרוזי נפשיה לכן. (רנ"מ פרלוב)

הערות מן שליט"א: הברייטא דרבי נאמרה בב"ב ט"ז: בניחום למי שנולדו לו בנות, רק כאן הביאו כל הברייטא כצורתה לענין תכונות, ופשוט.

דף סה:

אלא ר"י לטעמיה דאמר אין דם מבטל דם. וברש"י הלכך לא בטיל ההיא דאישתפיך, ובכל פורתא דמטי מיניה למזבח זריקה הוא ומתכשר. ולכאורה צ"ב למה לי דבכל פורתא דמטי למזבח זריקה הוא, הרי גם אי לא הוי זריקה, מ"מ כיון דעכ"פ בחלק מהדם כן מקיים מצות זריקה, שרי לו לזרוק את הדם שבכלי, ואע"פ שמעורב בו דם התמצית, מ"מ ליכא איסורא בזה כמש"כ התוס' בעי"א ד"ה שמא דדם התמצית שאינו ראוי לזריקה ליכא איסורא להעלותו ע"ג המזבח. ואי נימא דמש"כ רש"י לעיל (סד.) סוד"ה מאן דלכתחילה בעינן זריקת כל הכלי, ניחא קצת שע"י מה שכל פורתא הוי זריקה נחשב כמי שזרק את כל הכלי. (ר"י שידלובסקי)

הערות מן שליט"א: שיעור לשון רש"י, כאומר: ובאיזה כמות שהיא שתגיע למזבח יצא זריקה, (ולא בא לומר שכל הדם המגיע נחשב זריקה, אלא בכל דהו פורתא)

דף סו.

מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשותם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. באמרי אמת ליקוטם מקשה איך קרא להם הלל בשמם, וכתב אולי מחלו ע"ז ועו"ל דהא גרים היו ועיקר שמם אברהם. תירוץ הא' אינו מובן דהא שמעיה ואבטליון לא חיו אז, דהא הלל נעשה נשיא אחריהם, ומה הכוונה שמחלו ע"ז*. ותירוץ הב' יל"ע אי שמעיה ואבטליון בעצמם היו גרים או שבאו מגרים, המהר"ל (בדרך חיים פ"א מ"י) כתב "בודאי אין הפי' שהם עצמם היו גרים, שא"כ איך אפשר למנותן נשיא ואב"ד שהרי כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך (יבמות מ"ה): אלא שבאו מן גרים ובודאי אמן מישראל היו ולכן היו מותרים למנותן נשיא ואב"ד. אבל יש שפי' כי הם עצמם גרים היו, בודאי זה טעות גמור, כי ה"י הא' נשיא והב' אב"ד". אולם עיין בגליוני השי"ס ברכות (יט.) דמביא דכבר הקשה כן בריב"א עה"ת ומתיר לפי שלא היה בישראל חשוב כמותם גם כן כשר עי"ש ולפי"ז נראה דס"ל דהם עצמם היו גרים.

הערת הגר"ד שליט"א: *וכי אינו יכול למחול מחיים על לאחר מיתה. [דוחק לומר שמחלו על העתיד שמי שירצו להשתמש בשמם שיוכל].

ובפשטות י"ל כיון שאמר שני גדולי הדור הוי כאומר "רב" והילכך שרי לומר שמם.

הערת מרן שליט"א: לענ"ד לא מובן הקושיא והרי גדול מרבן – שמו תוספתא פ"ג דעדויות בחסד"ד.

למחר מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו. והקשה בתוספות הא בעי כלי שרת וי"ל שהקדישום השתא. ויל"ע דמבואר בגמרא כתובות (קו:): * מחלוקת ר"י ור"ע כלי שרת האם באו מתרומת הלשכה או ממותר נסכים, וא"כ אם בעינן לשחיטה סכין כלי שרת מה הועילו בזה שהקדיש כל אחד את סכיננו, עדיין לא הוי כלי שרת כיון שאינו בא מהציבור, ועכ"פ היו צריכים למסור זאת לציבור ולא מצינו כן בגמרא שמסרו את סכיניהם לציבור. וצ"ע**

[בהגהות מצפה איתן זבחים מ"ז. מקשה הא"י הקדישו את סכיניהם הא מסתמא תחילת עשייתם היתה להדיוט וא"י הקדישו לכלי שרת. ומתיר דהא דאין עושין אותו לגבוה הוא דוקא בקביעות אבל בשביל זמן עראי שפיר דמי להקדישו אע"פ שלא נעשה מתחילה לגבוה. – וצ"ע דמה שי"ך בזה קביעות או לזמן, הלא מיד כשיתמש בזה לגבוה שוב אסור להדיוט להשתמש בזה כמבואר ברמב"ם סוף פ"א מהלכות בה"ב ונשאר של הקדש קבוע]

הערת הגר"ד שליט"א: *אינו מן הענין

****עצם הקדשה לכלי היא מסירה לציבור ואין כאן ריח קו'. (זאת ועוד אחרת מנין של"ש כלי שרת מוקדשים השייכים ליחיד). [ע"י יומא ל"ה: ובמאירי שם].**

דף סו:

אמר רבי מני בר פטיש כל שכועס אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידין אותו. י"ל דרבי מני בא לומר דבר עדיף משאר האמוראים, שהם אמרו חכמתו מסתלקת או נבואתו מסתלקת אבל זה רק לזמן אבל אח"כ שוב חזר החכמה למשה רבינו והנבואה לאלישע, [וכן לעיל כל המתיהר שחכמתו או נבואתו מסתלקת היה רק לשעה ובאותה דבר שנתגאו, כי דבורה אח"כ אמרה נבואתה] ולכן אמר רבי מני שכל הכועס מורידין אותו לגמרי ולא רק לשעה.

מנלן מאליאב וכו' וכי אזל שמואל לממשחינהו בכלהו כתיב לא בזה בחר ה' ובאליאב כתיב ויאמר ה' וכו' כי מאסתיהו מכלל דהוה רחמים ליה עד האידינא. וברש"י לא בחר. משמע מעולם, אבל 'מאסתיהו' משמע השתא מאסתיהו, מפני שהוא רגזן מאסו. וכו'. עכ"ל. [גדולה' היינו הנהגה, שהרי הלך שמואל למשוח מלך על ישראל]. בפשטות זהו עונש. אך י"ל שלא יוכל להיות מנהיג, כי ע"י הרגזנות כבר אינו (במדבר כז, יח) 'איש אשר רוח בו' שיוכל ללכת כנגד רוחו של כל אחד ואחד. [וכמובא בספר אמת ואמונה מהרבי מקאצק זצ"ל על פנחס – ועיין בשם משמואל פנחס תרע"ג להיפך] (רנ"מ פרלוב)

דף סח:

רבי יהושע אומר חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש. יש לדון אי גם בלילה ליל יו"ט נאמר דין זה שחציו לכם וחציו לה' או שזה רק דין ביום. (ע"י עברא דדשא ח"א עמוד רנ"ה בזה – ויל"ד בלשון הגמרא שלא הזכיר ענין שינה רק אכילה ושתיה) החיד"א בפירושו להגדש"פ (שמחת הרגל ד"ה כל המרבה) לפרש וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח דלרבי יהושע שס"ל חציו לכם וחציו לה' יאמר האומר דגם בליל התקדש החג כן הדבר שחציו לה' בסיפור יציאת מצרים וחציו באכילה ושתיה לכבוד הלילה לזה בא ללמד דשניא הא דידן דשאר לילות דלכו"ע כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, המרבה רובא דרובא בסיפור יצי"צ ומעט מזער באכילה ושתיה ולזה מיייתי ראיה מעשה רב מהני תנאי שביניהם היה רבי יהושע שגם הוא סיפר ביציאת מצרים כל הלילה.

חזינו מזה דס"ל דרך בליל פסח רובא לה' מה שאין כן בשאר לילות יו"א יש דין של חציו לה' וחציו לכם. ויל"ע מדברי הרמב"ם (פ"ו מיו"ט הי"ט) שמסדר החציו לכם וחציו לה' מסדר רק את סדר היום ולא הלילה ועי"ש בס' המפתח.

רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא אמר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא. יש לפרש דלכן עבדי ליה עגלא תילתא להראות שרק בגלל ההוא יומא מותר לאכול בשר כדאי' לעיל (מ"ט:). עם הארץ אסור לאכול בשר, והבשר הוא מסייע ללימוד תורה כדאי' בגמרא (ב"ק ע"ב). והאי דלא אמרי לך באורתא דלא אכלי בשרא דתורא.

רב ששת כל תלתין יומין מהדר ליה תלמודיה ותלי וקאי בעיברא דדשא ואמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי איני והאמר ר"א אילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ וכו' מעיקרא כי עביד איניש אדעתא דנפשיה קא עביד. וברש"י חדאי נפשאי. שמחי נפשי לך קראי לך תנאי. בשבילך ולצורך שניתי וקרייתי איני. וכי אין הנאה בתלמוד תורה אלא ללומדיה לבדם. עכ"ל. צ"ב מהו 'איני וכו'', וכי היה נשמע מדבריו היפך דבר זה [זה שהעולם מתקיים ע"י לימוד תורה, אינו סתירה שנפשו של אדם תשמח מלימודו]. ואולי י"ל שצדיק כל דבריו מדוקדקים, וגם מחשבתו תמיד על הכלל, ולא על עצמו. והתפלאו בגמ' על שמדבריו היה נשמע שאין לימודו כי אם עבור נפשו. ואולי י"ל בתשובת הגמ' 'מעיקרא כי עביד איניש אדעתא דנפשיה קא עביד', שרב ששת בענוותנותו לא העלה על דעתו שתורתו נחשבת כ"כ שבעבורה יתקיימו שמים וארץ, אך האמין שנפשו מתרוממת ע"י התורה. וזהו 'מעיקרא כי עביד איניש וכו'', היינו בתחילת דרכו של אדם הוא חושב לתקן את נפשו ע"י התורה, ואח"כ תורתו נחשבת שבכוחה יעמוד העולם, ורב ששת סבר בענוותנותו שהוא עוד בתחילת הדרך. (רנ"מ פרלוב)

דף סט.

ר"א גומריה אתעקר ליה. ראיתי מקשים מאי שנא מהרבה דוכתי בש"ס דמצינו שר' יוסף חלה ושכח תלמודו והיו תלמידיו מזכירין אותו להדיא בלא שום רמז. ואולי י"ל דכיון שאיתא באבות שיעקר מעלתו של ר"א היתה שהיה בור סיד שאינו מאבד טיפה, [ומה ששכח כאן ע"כ דהיה זה בתקופה מאוחרת יותר], לכן אי"ז אורח ארעא לאדכוריה. עוד י"ל ע"פ מש"כ כאן בר"ח מהירושלמי, שיי"ג שנה היה ר"ע למד אצל ר"א ולא היה משיבם כלום, וזו היתה תחילת תשובתו הראשונה עיי"ש ולפי"ז נחא דבפעם הראשונה אכן אי"ז אורח ארעא לאדכוריה. (ר"י שידלובסקי)

הערת מן שליט"א: איני מבין השאלה, ר"א שכח ענין פרטי זה בלבד, וע"כ היה מהכבוד להזהר בהזכרתו אבל רב יוסף שכח הרבה מתלמודו וגם היה ידוע לכל, ומה צריכין להאריך בקדי כדי להזכירו.